

A gyógyszerészet történetéből

MAGYAR GYÓGYSZERÉSZEK A KRAKKÓI JAGELLO EGYETEMEN

DR. WOJCIECH ROESKE¹

Feleslegesnek vélem kiemelni azt a sok értékes politikai és kulturális kapcsolatot, mely a századok során a magyar és a lengyel népet összekapcsolta. Erre a hagyományra támaszkodik jelenlegi kölcsönös, őszinte, segítőkész barátságunk, melyhez hasonlólt hiába keresnénk más nemzetek kapcsolatában.

Ez lebegett szemem előtt, mikor gyakran arra gondoltam — mint a gyógyszerészet történelmének művelője — hogy vajon a magyar és a lengyel gyógyszerészet történelmi dokumentumai között nem fordulnak-e elő szintén olyanok, melyek a kölcsönös barátság történelmi tényét igazolják.

Különösen kedvező alkalmat nyújtott ilyen gondolatok táplálására a Jagello Egyetem alapításának 600 éves évordulója, melyről Krakóban 1964-ben igen ünnepélyesen emlékeztünk meg. Miközben Krakóban a gyógyszerészet történetének oktatásához anyagot gyűjtöttem, rábukkantam egy olyan okmányra, mely minden bizonnyal érdekelni fogja a lengyel, de még inkább a magyar gyógyszerészetet, és amelyet ezért ebben a kis értekezésben ismertetni kívánok.

Mielőtt ezeket a történelmi adatokat mélyebben elemezném, röviden körvonalazni kívánom a Jagello Egyetem történetét, mely egyike Európa legrégebbi egyetemeinek.

A *Studium Generale Cracoviense* alapító okmányát Nagy Kázmér lengyel király (1310—1370) adta ki 1364. május 12-én. Ezzel a középkori Lengyelország teljes tudományos és kulturális önállóságra tett szert Európában. A világi főiskola felállításának ténye Lengyelországban rendkívüli jelentőségű volt, mert megnyitotta a tanulás lehetőségét minden rend számára, és alapjává vált a szellemi, politikai és társadalmi kapcsolatok akkori viszonyai között a lengyel nemzet kulturális felemelkedésének.

Már a nagy király halála (1370) után azonban különféle nehézségek támadtak, melyek a fiatal egyetem gyors hanyatlását okozták. Újjászületése érdekében elsőként Hedvig királyné, Jagello László király felesége tevékenykedett 1400-ban Hedvig az Anjou házról származott. Atyja Nagy Lajos, Magyarország királya, nagyanyja, Erzsébet magyar-lengyel királynő pedig a lengyel Lokietek családból származott. Az ő erélyének, áldozatkészségének, az egyetem újralapítására szentelt ékszerinek volt köszönhető, hogy létrejöhett az úgynevezett Jagello Egyetem Krakóban. Ez időtől napjainkig Hedvig királyné, a nagylelkű alapító, egyike a lengyel történelem legnépszerűbb alakjainak. Fehér márvány szarkofágját a krakkói Wawel

várban állandóan magyar és lengyel zászlók díszítik. Ez a szarkofág népeink örök szimpátiájának és barátságának márványba faragott jelképe.

A Jagello Egyetem Krakóban Európa-szerte olyan intézmény hírében állott, melynek kapui mindig nyitva álltak a külföldi hallgatók előtt. Hedvig királyné kora óta az Egyetem mindig különös vendégszeretettel fogadta a magyar diákokat. A XV. és XVI. században egyenesen a második magyar főiskola szerepét játszotta, hiszen ebben az időben mintegy 5000 magyar diák tanult Krakóban. Krakóban 1527-ben jelent meg az első magyar könyv és nem sokkal később, 1538-ban adták itt ki az első magyar nyelvű tanácskönyvet. A Jagello Egyetem hagyományai nyomán él bennünk ma is az az emlékezés, hogy mindig a magyar hallgatókat tartották a legtemperamentusabbaknak Krakóban. Ők vezették be pl. azt a szokást, hogy a „gólyákat” veréssel avatták fel. Köztük és a német diákok között állandó volt a háborúság, ami a rektornak nem csekély gondot okozott.

A krakkói gyógyszerésztárak hamarosan szoros kapcsolatba kerültek a Jagello Akadémiával, mert már az Akadémia 1433-ban kiadott első alkotmánya a rektorra ruházta a gyógyszerésztárak ellenőrzésének jogát. Ezt a jogot 1523-ban átruházták az orvostudományok doktoraira mindazokban a városokban, ahol ilyenek működtek. 1633 óta a Jagello Akadémia Orvostudományi Karának kötelessége volt, hogy a gyógyszerésztárakat évente ellenőrizze, a gyógyszerészeket, azok segédeit és tanulóit vizsgáztassa és gyógyszerésztárak megnyitását engedélyezze.

A krakkói gyógyszerészet és az Akadémia kapcsolata azonban valójában akkor vált tartóssá és feloldhatatlanná, mikor bevezették a kétéves felsőfokú, egyetemi gyógyszerészképzést. A gyógyszerészet és a gyógyszerésztan (*Pharmacia et Materia Medica*) első tanszékét Lengyelországban 1783-ban állították fel, melyet első ízben Dr. Med Johann Szaster, krakkói gyakorló gyógyszerész töltött be. Előadásait és az azokhoz fűződő gyakorlatokat 1783. október 1-én kezdte meg, és ezt a napot a lengyel gyógyszerészet történetében úgy tartjuk számon, mint a gyógyszerészek felsőfokú tanulmányainak kezdőnapját Lengyelországban.

A gyógyszerészet és gyógyszerésztan előadásain kívül az egyetemi oktatás kiterjedt a gyógyszerészet körében növénytan, állattani, ásványtani (kristálytani) és vegytani előadásokra is. Szaster professzor 1784-ben, Európában elsőként, bevezette a méregtan oktatását is: „*mélyrehatóan kifejtette a mérgekről és ellenmérgekről szóló tanácsokat*... Ő vezette be azt a gyakorlatot, hogy gyilkosság esetén vizsgálatot végezzenek a bűnösök bűnének

¹ Doz. dr. pharm. Wojciech Roeske, Jagello Egyetem, Alkalmazott Gyógyszerészeti Intézet, Krakó. — Lakcím: Kraków, ul. Długa 63 m 5

igazolására, az ártatlanok megszabadítására. Ő mutatta meg, milyen igazi gyógyszereket kell használni olyan betegségek kezelésére, melyek oka mérgezés volt."

Számos körülmény járult hozzá ahhoz, hogy az első *Magister Pharmaciae* oklevelet Krakkóban csak 1797-ben adták ki. Ezek közül legfontosabbak a politikai változások voltak. Mert Lengyelország elvesztette függetlenségét, Poroszország, a császári Ausztria és a cári Oroszország az ország egész területét elfoglalta. Ez a politikai katasztrófa azonban már 1772-ben előre vetette árnyékát, ezért a zsenye gyógyszerképzési tevékenység elé is különféle súlyos akadályok tornyosultak.

A gyógyszerészet első magiszterei között két magyar gyógyszerész is volt.

Krakkóban, az Egyetem Archivumában megtalálhatók azok az okmányok (iktatási jelük W. L. I/88 és I/89), melyek Mohr Mihály és Pántocsek Simon kartársaink adatait tartalmazzák. Mohr volt az idősebb kettőjük közül. „*Protocolum Pharmacopoeorum approbatum 1797—1904*” cím alatt azt olvashatjuk, hogy Michael Mohr 1755-ben Újhelyen született („*Hungaricus Ujlen-sis*”). Nem tudjuk azonban, melyik Újhelyről van szó, hiszen Magyarországon több helység viseli ugyanezt a nevet. A gyógyszerészetet Krakkóban 1796—1798-ban tanulmányozta. 1798 március 1-én tette le az elméleti és gyakorlati vizsgát a *Pharmacia, Materia Medica*, kémia és természettudományok tantárgyakból. A gyakorlati vizsga során „*Mercurium praecipitatum rubrum*”-ot és „*Unguentum Mercuriale*”-t kellett elkészítenie. De minden nagyon jól ment neki, mert már 1798. április 25-én letehetette az esküt. Mohr Mihály volt egyébként a 22. hallgató, aki megkapta Krakkóban a *Magister Pharmaciae* oklevelet.

Tanulmányainak befejezése után Krakkóban telepedett le és annak Kasimir nevű elővárosában (mely ma Nagy-Krakkó egyik új kerülete) megvette a „Fehér Báránykához” címzett gyógyszer-tártár. 1810 május 2-án felvették a *Gremium Pharmacopoeorum Cracoviensium* tagjai sorába, és 1833-ban a *Gremium* tagjaként, annak képviselőjeként, tagja lett a Jagello Egyetem gyógyszerészeket vizsgáló bizottságának. Halála (1847) előtt változtatta meg gyógyszer-tára címét „Mohr-gyógyszer-tára”. Valószínűleg saját igazi nevét kívánta ezzel a címmel elrejtetni. Ez a gyógyszer-tár, melyet halála után Károly fia vett át, ma is létezik Krakkóban, és a *Krakowska*-utca 19. alatt működik.

Érdekes történelmi nyomokat hagyott hátra a másik magyar gyógyszerész, Pántocsek Simon is. Birtokunkban van a Jagello Egyetem Rektorához címzett saját kézírású kérvénye, melyben krakkói tanulmányainak igazolását kéri, továbbá egy magyar szempontból nem kevésbé érdekes oklevél gyakorlati tevékenységéről és tirocinális vizsgájáról, melyet az akkori Magyarországon, Nagytapolcsány városában adtak ki.

Krakkói tartózkodása 1811—1812-re esik, tehát az úgynevezett Varsói Nagyhercegség korában (mely 1807—1817-ig tartott) tanult a Jagello Egyetemen. Ez a nagyhercegség Napoleon mes-

terseges létesítménye volt, melyet a tilsiti szerződés után hoztak létre, és amely teljesen Franciaországnak volt alárendelve; a Bécsi Kongresszus (1815) szüntette meg ezt az állapotot.

Ettől az időtől kezdve az 1804-es osztrák képzési reformnak megfelelően csak 1 évig tartott a gyógyszerészi tanulmány, ezért Pántocsek 1811. november 11-én kelt beadványában a következő kéréssel fordult a rektorhoz: „Nagyságos Rektor Úr! Mint minden más, külföldi akadémián, úgy az itteni Akadémián, Krakkóban is az volt a szokás... hogy azok, akik a gyógyszer-tári tanulmányokban ügyesek voltak, akik sokéves gyakorlattal alapos tudásra tettek szert, nem voltak kötelezve az egy éves gyógyszerészeti studium lehallgatására, hanem 2—3 havi korrepetálás után záróvizsgára bocsáttattak Gyógyszerészetből, Kémiából, Növénytanból és Természettudományokból. Azért bizvást remélem, hogy a Nagytekinetű és Tisztelt Orvostudományi Kar nem fogja tőlem megtagadni ezt a kegyet... Részemről törekedni fogok, hogy ne legyek méltatlan ehhez a kegyhez.”

Ehhez a kérvényhez csatolva közölt néhány személyi adatot. Egyebek között azt írta, hogy „született magyar”, melyet a tirocinális gyakorlati okmány is igazol, amely szerint: „*Simeon Pántocsek — Natione Hungarum patria Thurocziensem. 33 éves vagyok*”, vagyis 1778-ban született. „*Idégen országból jöttem, a Varsói Nagyhercegség területén laktam, felvettem a lengyel állampolgárságot, feleségül vettem ebben az országban a Nagyhercegség egy polgárának a leányát, két gyermekünk lett, Koprzywnicában laktam, Sandomierz kerületben.*”

Tanuló-gyakorlatát atyja, Pántocsek János gyógyszer-tárában, Nagytapolcsányban, Nyitra megyében végezte (1796—1799). Tirocinális vizsgáját Nyitra megye fizikusa és atyja jelenlétében tette le, majd mint gyógyszerészségét különböző gyógyszer-tárakban dolgozott (1799—1810) Tapolcsányban, Késmárkon, valamint a lengyelországi Kielce-ben és Staszow-ban. 1810-ben katonai gyógyszerészként a lengyel hadseregben szolgált. És ezzel kapcsolatban ismét idézek egy töredéket kérvényéből: „*nem szégyellem... külföldi származásomat... mint itteni új polgár, mert olyan értesülésem van az itteni Kormány dicséretes szándékáról, hogy minden erejével igyekeznék fog segítséget nyújtani a külföldről ide szakadt polgároknak, hogy új hivatásukat megkönnyítse.*”

És Pántocsek ebben a tekintetben nem csalódott a lengyel kormányban, mely neki nemcsak a lengyel állampolgárságot adta meg, hanem új hazájában megélhetéshez is hozzásegítette. Már 1811-ben megkapta Pántocsek ú. Koprzywnica-ban a Cisztercita Gyógyszer-tár bérletét Sandomierz mellett.

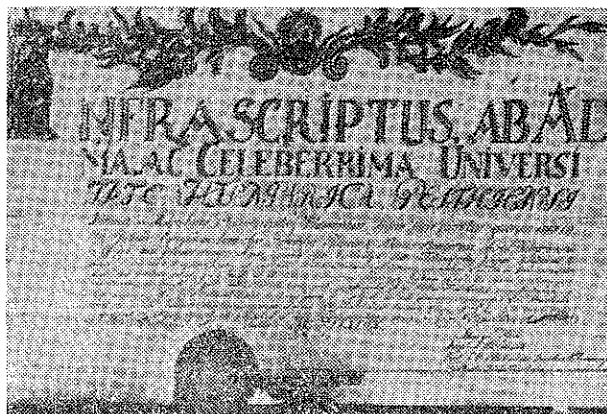
De Pántocsek is híven, ígéretéhez képest teljesítette kötelességét, mert amint írta: „*azon fog fáradozni, hogy az országnak hasznára legyen*”, és erről meggyőző tanúságot tett például azzal is, hogy a lengyel hadseregben katonai szolgálatot teljesített.

De a Krakkói egyetem részéről is teljes meg-

értésre talált. 1811 november 11-én beiratkozhatott és már 1 évi tanfolyam után 1812 július 30-án és 31-én letehetette magiszteri vizsgáit. A gyakorlati vizsgáról kiállított bizonyítványon ezt olvashatjuk: „Pántocsek a kijelölt készítményeket: *Tinctura Anodina composita*-t és *Flores Zinci*-t a szükséges figyelemmel és elővigyázattal állította elő.” Így 1812 július 31-én be is fejezte gyógyszerészeti tanulmányait Krakkóban, új, fogadott hazájában.

Sajnos azonban ez az egész, amit eddig Pántocsek-ről elmondhatunk. Mégis, ez a csekély adalék hozzáfűz néhány pozitív elemet a két nemzet történetéhez és értékes precedensül szolgálhat a további kutatásokhoz, melyek gyakorlati módon vihetik előre önmagunk és egymás megismerését és megértését, baráti és békés együttműködésünket.

És még néhány szót kell szólnom Pántocsek tirocínális diplomájáról. Valószínűleg saját kezűleg készítette atyja, a nagytapolcsányi gyógyszerész, fekete kínai tussal. Csupán a felső díszítés az iniciáléval és a két felső sor írás betűi aranyozottak. Az iniciálé sisakos embert ábrázol, aki mozsárban pisztollyal dolgozik. A vörös, ma már olvashatatlan pecsétfa szelencébe van zárva és ez is hangsúlyozza az okirat hiteles jellegét. Befejezésül alább közlöm a diploma ábráját és eredeti szövegét.

A tirocínális diploma fényképe

„*Infra Scriptus Ab Alma, Ac Celeberrima Universitate Hungarica Pesthiensi, Juratus et Aprobatus Pharmacopola, Praesentibus fidem facio omnibus, quorum inter est, Significando Egregium ac bonae Spei Simon Pántocsek Natione Hungarum Patria Thurocziensem in Officina mea quatuor integris Annis Tironem egisse, Eundemque dicto Tirocinii Sui tempore diligentem Sorbium ac veracundii Se exhibuisse ita, ut dum modo ad Certam bonam Conditionem evocaretur Eundem in prosecutione Fortuna ejus propedire nolens, per Spect ac A Dnum Ordinarium Phisicum Nostrum examinari curavi ac Manu mihi, Cur Omnibus, et Singuli ad quos*

Illum venire Contingerit, praeferenter Artis Nostrae Promotoribus enixe Recomendandum, duxi quatenus illu Omni Benevolentia, ac Amore favere ac excipere nec non promovere dignarentur Quod Benevolentia Genus me omnibus emersuis Occasionibus reciprocaturum obligo. Cujus Majorem Fidem et Robur hasce propria Manu subscriptas extrado Testimoniales Litteras Nagy Tapoltsán Die Novembris Anno Domini MDCCXCIX. — Idem qui Supra Josephus Pántocsek... Cottus Nitrensis Juratus Pharmacopola existans in Nagy Tapoltsán.”

A szerző köszönetét kívánja kifejezni dr. Lang Béla laboratóriumvezetőnek a dolgozat szép magyar fordításáért

ÖSSZEFOGLALÁS

A szerző a Jagello Egyetem alapításának 600 éves fordulójára alkalmából Krakkóban 1964-ben rendezett ünnepségek kapcsán feleleveníti Hedvig lengyel királyné, magyar királylány emlékét, aki ékszereit áldozta a Jagello Egyetem alapítására. Kiemeli, hogy a XV. és XVI. században az Egyetem a második magyar főiskola szerepét játszotta és több ezer magyar hallgatót fogadott falai közé. Továbbiakban az Egyetem és a gyógyszerészet korai kapcsolatait elemzi, majd két magyar gyógyszerész: Mohr Mihály és Pántocsek Simon ottani tanulmányairól és életük további folyásáról számol be eredeti okiratok alapján. Befejezésül utóbbi kollégánk tirocínális diplomájának teljes eredeti szövegét ismerteti.

РЕЗЮМЕ

В связи с празднованием, организованным в 1964 г. в Кракове по случаю 600 годовщины основания Университета им. Ягелло, автор возобновляет память о польской королеве Хедвиг, дочери венгерского короля которая пожертвовала своими драгоценностями для основания Университета им. Ягелло. Подчеркивает, что в XV и XVI веках Университет играл роль второй венгерской высшей школы и принял своими слушателями много тысяч венгерских студентов. Далее, автор анализирует ранние связи между Университетом и фармацевцией, затем рассказывает об учебе и дальнейшей жизни венгерских фармацевтов: Михая Мора и Шимона Панточека на основании оригинальных документов. Наконец приводится полный оригинальный текст диплома второго из указанных коллег.

ZUSAMMENFASSUNG

Anlässlich des 600jährigen Bestehens der Jagello Universität in Krakau widmet Verf. seinen Festvortrag der Erinnerung an die polnische Königin Hedwig, einer ungarischen Königstochter, die ihre Juwelen zur Gründung der Jagello-Universität opferte.

In den XV. und XVI. Jahrhunderten galt die Universität als zweite ungarische Hochschule, wo mehrere Tausende ungarischer Studenten Aufnahme fanden.

Auch die ungarischen Apotheker Mihály Mohr und Simon Pántocsek erhielten ihre Ausbildung an der Universität, wie dies durch die erhalten gebliebenen Diplome belegt werden konnte.

Érkezett 1965. XI. 5.